

מנחות טז היא שיחתי

נושאים לשיחה ודין
לקחת מדף הגמרא אל משעולי החיים

שיעורי "היא שיחתי" מיועדים ללומדי הדף היומי המבקשים להעשיר את הלימוד עם "נושא מעניין לקחת הביתה".

הם כוללים נושאים לדין, פולמוסים, חיזוקים, לקחים, קושיות, הקשרים לפרשת השבוע והמועדים, ועוד ועוד.

מטרת השיעורים לעורר שיח תורני גם לאחר שהלימוד הסתיים. בבית או בעבודה, עם האשה או הילדים, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך.

העמקה | ה"שיחתי" מהדהדת ומדברת

לכאורה צריך להבין מה שייך סברת "על דעת ראשונה הוא עושה", הרי אין המדובר כאן ב"דעת" אלא ב"מחשבה פוסלת" (ולדעת רוב הראשונים אפילו בעיני דבור ממש), ואם כן איך אפשר להחשיב אותו שחשב בפועל "מחשבת פיגול" רק בגלל ש"על דעת ראשונה הוא עושה".

שוב ראיתי סברא כע"ז בדברי הגרי"ז בביאור שיטת שמואל דעדין היא מחלוקת, שהקשה מדוע לגבי מחשבת לשמה אמרינן לכו"ע על דעת ראשונה הוא עושה ולא פליג שמואל, ותירץ דהתם אין דין מחשבה חיצונית למעשה אלא לייחד המעשה לשמו, וכיון שעל דעת ראשונה הוא עושה הרי ממילא נחשב לשמו, אבל בפיגול בעיני מחשבה נוספת על המעשה, ובזה לא מהני מה שעל דעת ראשונה הוא עושה.

ודבריו מאירים כספירים עד שממילא אינני מבין את דעת רב ששייך כאן כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה.

ונראה **דהשתיקה עצמה מתפרשת שעושה על דעת ראשונה**, וממילא אין כאן עניין של אומדנא מהי דעתו, אלא יש כאן **שתיקה כאמירה** שכוונתו על דעת הראשונה.

סברא | כאשר הדיבור מפגל לכו"ע אין מתחשבין במחשבה

ונוסיף באר, דהנה בדף הקודם הסתפקה הגמרא במי שפיגל בשחיטת הכבש על מנת לאכול "חבירו" למחר, על מה נסובה תיבת "חבירו". ולכאורה תמוה, לדעת הסובר שמחשבת פיגול היא במחשבה בעלמא, אם כן נשאל אותו על איזה "חבירו" חשב במחשבתו.

[והיה מקום לומר לפי מה שביארנו בתחילת המסכת שאין כאן עניין של "כוונה" כמו במלאכת שבת, אלא עניין של הרהור המילים במחשבתו,

עצה | לעשות תנאי מראש על כוונתו

הגמרא אומרת ש"כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה", וביארו התוספות בזבחים ב' ע"ב (ד"ה הא) דזה אפילו כאשר לא אמר בראשונה שמכוון בזה גם על המשך העבודה, אבל אם אמר בפירוש מלכתחילה בתחילת השחיטה שעושה כל השחיטה לשם אז נחשב שנתכוון להדיא במשך כל השחיטה, ואין צריך לסברת "על דעת ראשונה הוא עושה", דאי לאו הכי - וכי כל שעה יש לו לדבר עד שיגמור כל שחיטתו!?

לפי"ז כתבו האחרונים **הרבה עצות של "תנאי מראש"** שבכך קובע את מחשבתו מעיקרא על כל מיני פעולות בעתיד, ושורש הכל במסירת מודעא בערב ראש השנה - הנזכרת בגמ' בנדרים - שכל הנדרים לא יחולו כלל, וכנהוג גם ב"כל נדרי".

ולא ידעתי מדוע יש כוונות שכתבו להתנות עליהם בכל יום, כמו על כוונת השמות הקדושים, ויש כוונות שכתבו להתנות עליהם בראשית השנה, ולמה לא יועיל בכל הדברים להתנות בתחילת השנה, או לכל ימי חייו. לא זכיתי ללמוד לע"ע הגדרים בזה.

המלצת קריאה | "תנאים טובים" ו"תנאי גדול"

הקדוש **רבינו שריה דבילצקי זי"ע** כתב ספר קטן **"תנאים טובים"** על התנאים שכדאי לאדם להתנות בכל יום, למשל: שברכות הנהנין יחולו על כל המאכלים והמשקים שנמצאים בחדרי הבית, ושברכת המוציא תחול גם על מיני מזונות שאוכל, וכו' וכו'.

הגר"ע רלב"ג שליט"א כתב ספר מקיף **"תנאי גדול"** ובו כל התנאים שכדאי לאדם להתנות לכל ימי חייו, וזכה להדרכתו וברכתו של רבינו הגר"ח ק"צ"ל.

הלכה שצריך לכוון בפועל "הריני עושה זאת לשם מצות ציצית", ועל זה חשב שמרוב בהילות אינו מכוין בפועל מחשבה זו.

וכן מוכח גם מדברי הביאור הלכה בהלכות שופר (סימן תקפח): "במטה אפרים מצאתי שכתב וז"ל נראה שאם התחיל לתקוע ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר לתקוע מראש להלן על הסדר ואם תקע בשעה שהמים היו שותתין או אפילו מצא צואה במקומו יצא ומ"ש לו לחזור ולתקוע בלי ברכה עכ"ל דימה זה לדינא דקריאת שמע, ואפשר שהטעם הוא **דכיון דקי"ל דצריך כונה לצאת ידי המצוה שציונו השם יתברך זה גופא ג"כ חשיב כדברי תורה** [ודומיא דפסק הרמ"א סימן פ"ד דאסור לענות אמן בבית המרחץ] ולא גרע מהרהור בדברי תורה. עכ"ל.

והנה זה שייך דוקא אם הכוונה היא **בהרהור ומחשבה בפועל**, אבל אם אינה אלא מודעות למעשיו אין כאן לא מחשבה ולא הרהור בדברי תורה. ועיי' בזה.

מושג | היתר החיי אדם לגבי קורא ק"ש בסדר תפילתו

אמנם מאידך גיסא יש להוכיח להיפך, ממה שכתב המשנה ברורה בסימן ס:

"ודע עוד דכתב החיי אדם בכלל ס"ח דמה דמצרכינן ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שעשייה הראשונה לא היתה לשם מצוה כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אף על פי שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אף על פי שאינו מכוין עכ"ל ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת אף על פי שלא כיון בפירוש יצא. עכ"ל. [ועיי"ש בביאור הלכה שבמקום שמתפללים לפעמים קודם/אחרי זמן ק"ש, שוב אין עצם אמירת הק"ש מוכיחה על כוונתו לצאת המצוה].

ולכאורה, מה בכך שברור לן שהיה ברצונו לצאת ידי חובתו, סוף סוף אין כאן מחשבה בפועל "הריני מכוון לצאת ידי חובת המצוה שציונו בורא", ומדוע נחשב זה כאילו כיוון. ולכאורה מוכח מכאן שאין צריך **מחשבה בפועל** אלא די במודעות למשמעות המעשה.

אם כן, יש לפנינו סתירה בהגדרת המושג כוונה.

הגדרה | מעשה המוכיח מועיל מצד עצמו להגדיר את המעשה

ונראה ליישב ולומר ש"מעשה מוכיח" הוי כמו "מחשבה/דיבור בפועל", וכאילו אמר או חשב באמצעות מעשיו.

וממילא כל שהרהר "לאכול חבירו למחר" עלינו לדון כיצד מתפרשת תיבת "חבירו". ומכל מקום נראה שעדיין קשה, שהרי אם באמת נתכוון לזה במחשבתו, בוודאי עלה במחשבתו הפירוש מיהו ואיזהו אותו חבר, ודוחק מאד שסתם במחשבתו לגמרי רק מילת "חבירו" ותו לא. שו"ר שכיוונתי לדברי החזו"א "ודוחק לומר דמחשב דברים ואין מחשב את המעשה אשר יעשה".]

אך הביאור הוא דגם למ"ד דמחשבה מפגלת מ"מ גם דיבור מפגל, וממילא כאשר הוציא בפיו המילים "לאכול חבירו למחר" יש לנו לדון איך מתפרשת תיבת "חבירו", ואין לזה שייכות עם השאלה למה היתה כוונתו, כי מאחר שהוציא הדברים בפיו הרי הדיבור הוא הקובע כפי שהוא מתפרש מצד עצמו.

עיון | האם צריך לכוון ב"הריני מכוון"?

וראיה לזה, דהנה מי שיאמר "הריני מכוון לשחוט הזבח על מנת לאוכלו למחר" אך לא יתכוון פירוש המילים הללו, רק אומר זאת בשפתיו וליבו בל עימו, היתכן לומר שלא נחשב שהתכוון לכך, כיון שלא היתה כוונה בפועל?! וכי זהו פסוק ראשון בקריאת שמע שצריך לכוון בו פירוש המילות?!

אלא וודאי כל שאמר בפירוש למה כוונתו, שוב אין צריך למחשבה בפועל להגדיר את כוונת המעשה, כיון שכבר הגדירה ע"י הדיבור.

ולכן מי שאומר בתחילת היום "הריני מכוון מעתה עד למחר בעת הזאת שבכל פעם שאזכיר שם הוי"ה הקדוש שהוא בכתבתו היה הווה ויהיה ובקריאתו וכו' וכו'" **אינו צריך לכוון את המילים הללו שאומר**, כי עצם האמירה שהוא מכוון מעתה שמילים הללו תהא משמעותן לכך, היא הקובעת שכל פעם שמזכיר השמות הקדושים הוא על דעת אותה כוונה, אבל אין צריך לכוון בזמן אמירת "הריני מכוון".

בית הוראה | האם מותר "לכוון למצוה" בבית הכסא

והנה, בביאור הלכה סימן ס כתב דמאחר שציצית צריכה כוונה "אם קראוהו לתורה ולוקח טליתו או טלית הקהל לעלות לבימה שאז זמנו בהול ומסתמא אינו מכוין אז בלבישתו לקיים המ"ע של ציצית ממילא עובר בזה על המ"ע אם לא כשמכוין לשם מצוה ואז יוכל לברך ג"כ והעולם אינם נזהרין בזה".

והנה, אילו "כוונה" היינו "מודעות למעשה" א"כ מה זה שייך לכך שזמנו בהול, וכי בגלל זה אינו יודע שהוא מתעטף בציצית שהקב"ה ציווה להתעטף בה כשהיא מצוייצת? אלא בוודאי שהבין הביאור

כאשר הוספתי ושאלתי מה אענה לגאון רבי אהרן קוטלר אמר גאב"ד בריסק: **כשאין משיבים - גם זו תשובה**. הבנתי מכך שאין הוא מסכים להפגנות ואכן ברור שלא התקיימו הפגנות לא בירושלים ולא בארצות הברית.

בהפגנות הסוערות שאירגנו חוגי נטורי קרתא ניצבה אגודת ישראל מן הצד, למרות שהציבור הנסער מן המערכה המתוחה לא הבין זאת, ואני אף הותקפתי אישית על שאיני נותן יד לאירגון.

...[לאחר זמן] פניתי למזכיר מפא"י דאז יוספטל ובקשתי להפגש עמו, שאלתי אותו מדוע מוצאת ההסתדרות לנכון להתערב כאשר אנו מחפשים פתרון הולם ברכישת הבריכה, השיב לי מר יוספטל: הגד לי הרב פרוש, מי אתם, מה אתם, היהודים החרדים, כח מבוטל שכזה שאתם תכתיבו לנו את תדמיתה של ירושלים? למשמע דברים אלו לא השבתי דבר, אמרתי שלום ויצאתי מהחדר. נסעתי הישר לביתו של גאב"ד בריסק, דיווחתי לו על שיחתי, ובשמעו על דברי מר יוספטל 'מי אתם כח מבוטל שכזה', הרצינו מאד פניו. השתררה דממה. הוא שאל רק 'נו?' ואני בהסתייגות הצגתי את השאלה אולי נערוך כעת הפגנה גדולה כדי להוכיח 'מי אנו'. טרם הספקתי לסיים דברי, וגאב"ד בריסק אמר "ר' מנחם, זאת אני רוצה, נערוך הפגנה, אבל גדולה" ואז חזר ואמר "גדולה מאד".

ואכן ביום רביעי ט"ז בסיון תשי"ח נערכה בככר השבת ההפגנה הגדולה נגד הבריכה. היתה זאת אחת ההפגנות הגדולות ביותר שידע הישוב בארץ, והיה לה הדים בכל העולם. ...אחרי ההפגנה חזר גאב"ד בריסק ואמר כמה פעמים: זו היתה תשובה לאמירת 'מי אתם, מה אתם, כוח מבוטל שכמוכם!'

...המאבק נגד בריכת השחיה המעורבת נמשך עוד זמן רב, ואי אפשר היה למגינת הלב לשרש נגע זה מעיר הקודש. ע"כ מדברי ר' מנחם פרוש.

מעשה | שיחה ארוכה שנעשתה בשתיקה!...

כל כך גדול כוח השתיקה אצל בעלי מידת השתיקה, עד אשר לפעמים היא משמשת כדיבור ממש. כמו למשל מה שסיפר המגיד רבי שלום שבדרון זצ"ל (שאל אביך ויגדך):

"...בשנת תש"ח בתקופת ההפוגה של הקרבות, שהה רבינו הגרי"ז מבריסק בני ברק. בשבת אחת הלך לבקר את החזון איש, כשנכנס הרב מבריסק הוא אמר "גוט שבת" החזון"א השיב ב"גוט שבת" והצביע לאורחו הדגול על כסא לישיבה, הרב התיישב, לאחר שהתיישב כנראה שהחזון"א חיכה שהרב מבריסק יתחיל לדבר והרב חיכה שהחזון"א יתחיל (מסתמא מטעם שבעה דברים בחכם וכו' וחילופיהן בגולם) וכך ישבו שניהם בדומיה מוחלטת במשך ארבע שעות שלמות ובלי להוציא אף הגה, אחרי זה קם הרב מבריסק ואמר "גוט שבת" והחזון"א

כלומר, שאין כוונת החיי אדם שיש לנו **אומדנא** שדעתנו לצאת ידי חובתו, אלא שעצם המעשה שהולך לבית הכנסת לקרוא ק"ש או שאוכל מצה וכדומה **הוא מעשה חיובי המעיד על הגדרת המעשה כמעשה מצווה**.

לפי"ז נראה לומר, שכך הוא גם כאשר **נתן את הלבונה בשתיקה** לאחר שנתן הקומץ במחשבה, אין הכוונה שלא היתה כאן שום אמירה לגבי הלבונה ולכן הוא עושה על דעת ראשונה, אלא שעצם הפעולה בשתיקה היא היא מעשה המוכיח שכוונתו על דעת מה שאמר בתחילה.

ובזה מובן מדוע אינו נאמן לומר שלא התכוון לעשות על דעת הראשונה, משום שלא באנו מצד דעתו בפועל אלא מצד מה שמבטאת שתיקתו - שהוא עושה על דעת ראשונה.

ויש לדקדק כן מלשון הגמרא "נתן בשתיקה" ולא אמרו "לא נתן במחשבה", **כי אין כאן רק העדר מחשבה אלא ביטוי חיובי של "שתיקה"**.

הוי אומר, **לשתיקה יש אמירה משלה. מילה בסלע שתיקה בתרי!**

היסטוריה | שתיקתו של הרב מבריסק אודות הפגנות מחאה

גם אצל החזון"א ותלמידיו וגם אצל הגרי"ז מבריסק ותלמידיו מצאנו את השימוש המרובה ב"שתיקה" כאמצעי להבעת מסר מהדהד. שתיקה רועשת!

על אחת הדוגמאות מספר מספר ר' מנחם פרוש ז"ל בספרו שרשרת הדורות ח"ה (עמ' 157 ואילך):

באותה תקופה [סערת "הבריכה המעורבת" בירושלים] שהיית בארצות הברית, וקבלתי שם מכתב מטובי תלמידי החכמים בירושלים בו הציעו לערוך הפגנה בארצות הברית ובמקביל, באותה שעה, לערוך גם הפגנה המונית בירושלים, כדי לעורר את דעת הקהל על חומר הפרצה בהקמת הבריכה המעורבת בירושלים. פניתי עם המכתב להגאון רבי אהרן קוטלר זיע"א והוא הורה לי שבשובי לארץ אשאל את גאב"ד בריסק זיע"א ואם הוא יסכים - אודיע לו והוא ידאג לעריכת ההפגנה בארצות הברית.

שבת ארצה בשעת לילה מאוחרת, ומיד בבוקר המחרת באתי אל גאב"ד בריסק זיע"א וספרתי לו על המברק ועל דברי הגר"א קוטלר זיע"א.

גאב"ד בריסק זיע"א **שתק ולא ענה לי**. חזרתי שנית על דברי, ושוב לא נעניתי אלא **בשתיקה**. חשבתי שאולי שקוע הוא בהרהורים, ועל כן חזרתי בשלישית על הדברים ואמרתי שהגר"א קוטלר ממתין לתשובה. **שוב שתק** גאב"ד בריסק.

הפלך..

הרי לנו שבדורות הקודמים החזיקו את מי שמבלה את זמנו לכתוב אפילו ב' מילים מיותרים כאדם 'בטלן' שאינו מנצל את זמנו...!! אולי זה הרקע ליחס לכך שהכהן חזר שוב על המילים שאמר במעשה הראשון.

מקור | קצת מקורות בעניין זה

שוב ראיתי בשו"ת מהרש"ם שחשש לסברא זו לגבי מי שאומר בתחילה שכותב לשם מצות תפילין, ואח"כ כשמגיע לשם ואומר לשם קדושת השם מוסיף ולשם מצות תפילין, דבזה הוי כמו בסוגיא דידן ששוב לא יהיה המשך הכתיבה על דעת ראשונה.

והנה, החפץ חיים (ביאור הלכה סימן ת"ס) כתב: "וזכורני בימי נעורי היה המנהג בישראל שבעת אפיית מצות בעל המצות היה אומר וחוזר להעוסקים כמה פעמים שיזכרו שהיא מצת מצוה ועכשיו בימינו נתרופף המנהג הזה מפני שכמה מדקדקים ליקח מצה שמורה לליל הסדר והמצה שמורה נאפה בכל מיני הידור מפני שע"פ רוב לוקחין אותם מרב העיר או משארי ת"ח וע"כ אין מדקדקין בסתם מצות אבל באמת יצא שכרנו בהפסדנו מפני שסוף סוף רוב העולם אין לוקחין מצה שמורה ויוצאין בסתם מצה וכשקטנים עוסקין בעניני לישא ובעריכה וכה"ג אין יוצאין ידי מצה וא"כ יותר טוב היה המנהג שלפנים שהיה הבעה"ב עונה ואומר מצת מצוה לפני הכל שזהו כעומד על גבם ויוצא עכ"פ לדעה שניה".

אך כל זה כאשר בעל המצות אומר לעוסקים שיזכרו שהיא מצת מצוה, אבל כאשר העוסק עצמו חוזר ואומר שוב שהוא לשם מצת מצוה, אפשר שבזה מגרע שכאשר אינו אומר לא יהיה בסתמא על דעת ראשונה.

אמנם למעשה בזמנינו נהוג לומר "כל מה שאעשה היום יהיה לשם מצת מצוה" ובאופן זה אין צריך לסברת "על דעת ראשונה הוא עושה" אלא שהאמירה עצמה היא על כל היום, כמו שכתבו התוספות בזבחים ב' ע"ב, וממילא יתכן שבזה אינו מגרע בכך שחוזר על אמירתו שוב ושוב. אך עכ"פ יש לחשוש לזה כאשר אומר רק "לשם מצות ציצית" שלא לחזור שוב אח"כ בהמשך עשייתו ולומר "לשם מצוות ציצית".

שוב ראיתי בספר דעת נוטה שנשאל הגר"ח אם יש לחשוש שמי שמוסיף שוב "לשם מצות ציצית" מגרע, והשיב: לא מגרע. ובהערה שם העיר בנו הגר"ח ש"י בלחט"א מהגמרא דידן. וצ"ע.

ענה ג"כ "גוט שבת" והלך אחריו ללוות אותו שוב בשתיקה... הנה ככה הם ישבו ארבע שעות תמימות ושתקו... **כנראה שהיה להם על מה לחשוב...**

בית הוראה | האם ראוי להקפיד שלא לומר שוב "לשם מצווה"

בגמרא מבואר שמי שפיגל בראשונה ושוב פיגל בשניה ובשלישית שתק, אמרינן בזה "אי סלקא דעתא כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה מיהדר פגולי בשניה למה ליי", ומוכרח שכוונתו שלא לעשות על דעת הראשונה אלא רק מה שאומר להדיא שהוא לשם פיגול הוי פיגול.

ובאילת השחר כתב רבינו "יש לעיין קצת, הרי הרבה כהנים היו אנשים פשוטים, וכי יש לדקדק כל כך בדבריו למה דיבר עוד פעם". וכוונת רבינו לרמוז לנו שבזמן הגמרא גם אנשים פשוטים לא הוציאו סתם דברים מפייהם.

ויש לדון האם יש לומר כך גם לגבי אמירת "לשם מצת מצווה", שאם אמר "לשם מצת מצווה" ואח"כ שוב אמר כן, אולי זה מבטל דין "על דעת ראשונה הוא עושה" על שאר עשיותיו.

נמצא שמתוך שבא "להחמיר" על עצמו ולומר שוב פעם "לשם מצת מצווה" - הרי הוא מקלקל בזה שאם פעולותיו אינם לשם מצת מצווה. כמה צריך להיות זהיר שלא להוציא מפיו דברים בלא סיבה.

קנייני תורה | במיעוט שיחה

אחד מקנייני התורה הוא "במיעוט שיחה". התורה מלמדת אותנו לתת משמעות לכל מילה, ולא לפזר במהירות מילים רבות על ענייני שווא ותוהו.

ראיתי באחד ממכתבי זקני הצדיק רבי אריה לוי זצ"ל:

"... שמעתי פעם מהגה"צ מוהרז"ס {=רבינו יצחק זאב סאלוויצ'ק} הרב דבריסק שסיפר על א"צ {=אביו זקינו} הגאון החסיד ר"ד {=בעל 'בית הלוי'} זצ"ל כי פעם אחת השיב תשובה להרב מאדעסא {=אודסה} והסופר כתב על המעטפה הכתובת 'אדעס, פלך חורסאן' ובראות הגה"ח הנזכר את הכתובת קרע את המעטפה ואמר **אינו רצונו כי יחזיקו אותו לבטלן**, כי מי אינו יודע את העיר אדעס בלי סימן של